

РЕЦЕНЗІЇ

У ПОШУКАХ ЖАНРОВОЇ ПЕРЕАКЦЕНТУАЦІЇ

Рецензія на монографію Євгена Васильєва «Сучасна драматургія: жанрові трансформації, модифікації, новації» (Луцьк: Твердиня, 217. — 532 с.)

Книга Євгена Васильєва належить до таких, яку чекали. Принаймні колеги, ознайомлені з його науковими пошуками. Автор зарекомендував себе вдумливим аналітиком, з яким поглядом на тексти, здатним продукувати свіжі ідеї, нові терміни. А чекати довелось довго, адже книга створювалась майже двадцять років. До речі, не так часто в українському літературознавстві випадає ознайомитися з працею, яка визрівала два десятки років. Прагматизм і необхідність вкладатися в певний термін нерідко зумовлюють аспірантів і докторантів іти на певні компроміси, які не кращим чином впливають на оприлюднений для наукового світу результат. Втім, абсолютна свобода і неквапливість роботи науковця теж може позначатися на завершній праці браком сконцентрованості, зниженням градусу актуальності, ускладненістю композиції тощо. На щастя, авторові вдалося уникнути як негативних супутників поспіху, так і хиб, до яких призводить загайність.

Думку Євгена Васильєва завжди цікаво почути ще й тому, що він досягає «демона театральності» не лише академічними методами задля виваженого діагнозу, але й повсякчас бачить його багатолікості як практик. Режисерські роботи та акторські дебюти Євгена Васильєва засвідчують, що в його особі маємо людину культури, яка здатна сказати своє слово і в науці, і в мистецтві лицедійства, а такий універсалізм завжди дозволяє охопити ширші горизонти пізнання. То ж не дивно, що дослідник порушив проблему, яка слушно вважається напрочуд складною в сучасному літературознавстві, причому «цілий ряд науковців взагалі вважає неможливим описати картину розвитку жанрів драматургії XX-XI століття — настільки, на їх думку, вона є строкатою, химерною, що не піддається ані будь-яким естетичним критеріям в драматургічній канонам...» [с. 8]. Варто погодитися, що Євген Васильєв поставив перед собою доволі амбітну мету — систематизувати хаос, вивчити механізм броунівського руху жанрів, що репрезентують постмодерну драму і постдраму.

До свого дослідження вчений залучив велику кількість драматичних текстів з різних національних літератур. Євген Васильєв вважає перспективним вивчення окремих національних жанрових парадигм, однак сам зосередився на осмисленні універсальних особливостей жанротворчих процесів у світовій драматургії, для яких будь-які кордони відсутні. Однак на цій розмаїтій палітрі прикладів не загубилась й українська драматургія, у якій окреслені ті ж самі провідні тенденції сучасності. Наявний у монографії і здебільшого цілком виправданий екскурс в історію драматургії задля демонстрації витоків жанрових канонів та експериментів більш пізнього часу, хоча інколи апеляція до минулого у Васильєва окреслюється надто детально, що не завжди є корисним для сфокусованості на декларованому хронологічному відтинку дослідження. Те ж саме можна сказати і про наукову літературу, значну частину якої в огляді, зокрема представленому в першому розділі монографії, складають праці на-

уковців середини і навіть початку XX ст. У цілому ж бібліографія праці Євгена Васильєва налічує понад вісім сотень позицій, з них особливо вартісними вважаємо зарубіжні наукові студії, які автор вводить у науковий обіг вітчизняних досліджень (для прикладу — монографію Г.-Т. Лемана «Трагедія і драматичний театр», опублікована 2016 р.), а також резонансні п'єси останніх років.

Основними системними чинниками жанротвірних процесів у сучасній драматургії Євген Васильєв означає активні тенденції інтертекстуалізації і метатеатралізації текстів. Але якщо інтертекстуальність неодноразово опиняється в центрі уваги генологів (в драматургії, зокрема, важливим етапом узагальнення наукових шукань в цьому напрямку стала докторська дисертація Марини Шаповал «Стратегії інтертекстуальності та гра свідомостей у сучасній українській драмі» (2010), то потенціал метатеатральності у вітчизняній науці про літературу практично не вивчався. Винятком можна вважати концепцію Олександра Чиркова про драматургію як «метавид мистецтва», яка є засадничою для спостережень Євгена Васильєва, та статті останніх років Олександри Вісич, присвячені феномену метадрами. Між тим «поняття метадрама чи не найточніше виражає зсув у поетиці традиційної драми до умовності, причому останнє стосується і кордонів власне текстуальності та сценічних кордонів», і апеляція до цього зсуву чи не найбільше сприяє інноваційності концепції Євгена Васильєва. Позиція автора цілком суголосна твердженню Леманна, який у своїй етапній праці «Постдраматичний театр» стверджував, що текст твориться разом з виставою.

У першому розділі монографії («Жанри сучасної драматургії: наукова та авторська рефлексія») систематизовано та детально проаналізовано п'ять груп праць жанрологічного характеру: універсальні дослідження з теорії драми; загальні генологічні студії; власне жанрологічні дослідження драматургії; звертання до проблем жанру в працях з історії драматургії, компаративістики та драмознавства; безпосереднє вивчення жанротвірних процесів. Цей значний за обсягом огляд інколи здається надто обтяжений інформацією, цінність якої була би більш доречна для видань навчального та довідникового змісту. Розгорнуту рецепцію наукових видань вдало доповнює підрозділ «Авторські жанрові рефлексії». Саме його можна рахувати відліком активного руху наукової думки Євгена Васильєва, що приваблює вдумливими констатаціями на тлі міксування строкатої мапи відомостей і фактів про сучасну драматургію.

Автор монографії виокремлює основні типи змін, що живлять сучасну жанрову систему драматургії: жанрові трансформації, жанрові модифікації та жанрові новації, яким присвячує три останні розділи дослідження. Наскрізним стрижнем дослідження Васильєва є теза, що драматургічний жанр нині стає напрочуд поліфонічним, і його категоризація потребує від дослідника осмислювати індивідуальні форми жанротвірного синтезу, натомість узагальнення втрачають надмірну категоричність, потребують більш прискіпливого сканування тексту і контексту, і, якщо хочете, «чесності з собою» дослідника, який вивчає багатоаспектні, а часом і зовсім химерні дифузії у витворах драматургів. Ежен Йонеско одним з перших означив тенденцію, що стала домінантною в сучасній драматургії: «трагічне стає сміховинним, а комедія є більш безвихідною, ніж трагедія». Але розмах поєднання як суміжного, так і діаметрально протилежного, абсолютно оксюморонного, який демонструє жанровий зріз сучасних п'єс, годі було передбачити навіть прозорливцям з середини XX ст.

У цьому сенсі особливий інтерес викликає останній розділ монографії — «Жанрові новації в драматургії зламу XX-XXI ст.». У ньому Євген Васильєв

зосереджує увагу на шести жанрових опціях, спробувавши їм дати вичерпну характеристику: драма-сиквел, драма-приквел, драма-римейк, драма-ремікс, драма-сайдквел. Автор не заперечує, що ці терміни на означення вторинних сюжетоутворюючих жанрів також є до певної міри вторинними, оскільки вони є спорідненими з термінами, які першими спочатку почали застосовувати в дослідженнях про сучасний кінематограф. Однак науковець переконливо доводить, що нині стає актуальним «розгляд аналогічних, хоча й зовсім не тотожних жанрових форм у новітній драматургії». Цілком слушний вважаємо його акцент на багатоміжовій літературній традиції жанрового тяжіння до розгалуження сюжету, дублювання персонажів, обробок і переробок художніх творів як способу функціонування відкритого тексту.

Євген Васильєв спробував всебічно осмислити жанрову природу вказаних вище інновацій, які давно потребували так би мовити теоретичної легалізації. Не вдаючись до карколомних формул і схем, він сумлінно констатує ознаки кожного з досліджуваних жанрів. Зрозуміло, що його аргументи і навіть формування парадигми текстів-ілюстрацій не виключають полеміки, а навіть і провокують її, врешті дискусійність якраз і є прикметою наукового мислення, оскільки мантричне повторення усталеного, або такого, що не викликає сумнівів, завжди є свідченням позадництва. Явища компіляції, контамінації, схрещування, децентралізації тощо, безперечно, потребують подальших студій, адже питань у цьому кластері жанроутворення залишається чимало. Скажімо, суперечливим видається виокремлення драми-реміксу в окрему категорію. Більш переконливим є поширене нині тлумачення реміксу лише як виду римейку з характерною художньою провокативністю. Зокрема навіть деякі тексти, що репрезентують у системі Васильєва драму-ремікс, переважно дослідники розглядають як приклади римейку (див. статті Н. Лесних «Чайка А. П. Чехова (remix)» як художня провокація», О. Серєбрєнікової «П'єса В. Сорокіна «Dostoevsky-trip» як римейк роману Ф. М. Достоевського «Ідіот» та ін.). Звісно, що не варто абсолютизувати погляди російських науковців (їхній авторитет і так надто пресингує незалежність суджень українських дослідників), але у монографії цілком очікуваною і доцільною видається дискусія з цього приводу.

Читачі монографії Євгена Васильєва можуть зауважити непослідовність атрибуту академічних узагальнень у кінці розділів і підрозділів, не цілком вмотивоване звертання до окремих художніх текстів задля пояснення важелів категоріального апарату. Але, з іншого боку, свідоме чи несвідоме уникання звичних конфігурацій свідчить про інтелектуальну свободу автора, його розкутість, що є характерною для сучасного оновлення історико-літературного канону. Більше того, певна недовомленість і зигзаги ходу думки в монографії роблять процес її читання захопливим, неначе «прогулянка текстом» сучасної інтелектуальної п'єси.

Загалом книга Васильєва — варточит не лише для всіх дослідників драми, цікавою вона буде і ширшому колу реципієнтів. Незаперечна цінність монографії полягає в тому, що автор запропонував читачам жанрово-естетичну переакцентуацію в баченні сучасної драматургії, що затребувана науковим поступом сьогодення.

Світлана Кочерга, д. філол. н.,
проф. НУ «Острозька академія»